

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 11 maj 1928 kl. 4 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om ordnande av förhållandet mellan stat och kommun beträffande folkskolorna och de kommunala mellanskolorna samt liknande undervisningsanstalter.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 230, har herr *Ekman, Karl Johan*, hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en fullständig och allsidig utredning av frågan, huru förhållandet mellan stat och kommun beträffande folkskolorna och de kommunala mellanskolorna samt liknande undervisningsanstalter bör — med beaktande av den kommunerna i lag tillförsäkrade självbestämmningsrätt — anordnas; samt att Kungl. Maj:t behagade efter utredningens verkställande för riksdagen framlägga de förslag, vartill densamma kan föranleda.

I avseende å motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från skolöverstyrelsen och statskontoret; och äro nämnda yttranden såsom bilagor fogade härvid.

Motionären har framhållit, bland annat, att med nuvarande bestämmelser om statens och kommunernas förhållande till folkundervisningen statsbidrag till sagda undervisning utbetalades utan att riksdagen hade någon möjlighet att kontrollera utgiftens behövlighet. I verkligheten bleve i många fall utgifterna för folkundervisningen helt beroende på skolmyndigheternas åtgärder och beslut. Vad som erfordrades för att råda bot på detta missförhållande vore en verkligt effektiv *central finansgranskning*, vilken motionären ansåge måhända kunna uppdragas åt skolöverstyrelsen och i sista hand Kungl. Maj:t inom ramen av ett fixerat årligt anslag, som av riksdagen beviljades.

Den av motionären framförda tanken på en förändring av statsbidragsanslagets natur från förslagsanslag till ett fixerat anslag, har ett väsentligt sammanhang med en vid innevarande riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 251, däri herr *Arne Forssell* m. fl. på anförda skäl föreslagit, »att det ordinarie förslagsanslaget under åttonde huvudtiteln till avlöning åt lärare vid folkskolor förvandlas till anslag, som icke får överskridas».

Utskottet tillåter sig erinra, att statsutskottet efter erhållen remiss av sistnämnda motion under punkten 197 i sitt den 13 april 1928 avgivna utlåtande nr 8 yttrat sig i ämnet och därvid avstyrkt motionen.

Riksdagen har i enlighet med statsutskottets hemställan avslagit den av herr *Forssell* m. fl. väckta motionen.

Utskottet. Under hänvisning till vad sålunda förekommit får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 11 maj 1928.

På utskottets vägnar:

J. P. JOHANSSON.

Reservation

av herr *Ekman, K. J.*

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Johansson* i Hornsberg, *Sandegård**, *Ekman, K. J.*, *Magnuson*, *Larsson* i Öjersbyn, *Wagnsson*, *Wijkström* och *Andersson* i Arbrå.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Bilaga 1

Till Riksdagens första kammares första tillfälliga utskott.

Sedan skolöverstyrelsen genom nådig remiss den 17 februari 1928 av Kungl. Maj:t anbefallts att avgiva av utskottet begärt yttrande rörande en av hr K. J. Ekman väckt motion (nr 230) angående utredning av frågan om ordnande av förhållandet mellan stat och kommun beträffande folkskolorna och de kommunala mellanskolorna samt liknande undervisningsanstalter, får överstyrelsen härmed beträffande ifrågavarande motion anföra följande.

Motionären framhåller, att frågan om statsbidrags utgående till kommunernas skolväsende givits en sådan lösning, att kommunerna själva eller de kontrollerande statsmyndigheterna kunna föranleda utvidgningar på skolväsendets område, som automatiskt medföra ökade statsutgifter. Såsom exempel härpå anföres, att nya lärarplatser kunna inrättas, nya folkskolor och kommunala mellanskolor kunna beslutas, och att varje sådant beslut medför skyldighet för staten att utgiva statsbidrag. Motionären önskar nu en ändring härutinnan i syfte att en verkligt effektiv central finansgranskning på detta område kommer till stånd. Denna kunde enligt motionärens mening möjligen så anordnas, att det uppdrages åt skolöverstyrelsen och i sista hand åt Kungl. Maj:t att inom ramen av ett årligt fixerat anslag utöva den erforderliga granskningen. Räckte ej anslaget till alla framkomna krav, skulle denna gransknings uppgift bliva att bestämma, vilka krav som skulle anses mera och vilka mindre angelägna under det budgetår granskningen avsåge.

Vad först beträffar de kommunala mellanskolorna får överstyrelsen erinra därom, att enligt gällande författningar ingen kommunal mellanskola kan upprättas utan medverkan av Kungl. Maj:t, som har att godkänna reglemente för skolan, i samband varmed skall prövas, huruvida skolan är behövlig för orten. Utan Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall kan icke heller högre folkskola ombildas till kommunal mellanskola, ej heller statsbidrag utgå till ny kommunal mellanskola å ort, där förut en skola av detta slag finnes.

Vidare får överstyrelsen beträffande de kommunala mellanskolorna erinra därom, att förslag om åtgärder i det av motionären angivna syftet att begränsa och maximera statens utgifter för dessa skolor för icke längesedan varit föremål för riksdagens prövning. Sålunda föreslog Kungl. Maj:t i proposition till 1924 års riksdag sådan ändring i gällande bestämmelser, att en uppdelning av klass borde ske först när antalet lärjungar i klassen överstege 35 i stället för 30, att behovet av nya parallellavdelningar borde underkastas prövning av skolöverstyrelsen, så att det nuvarande automatiskt verkande stadgandet om klassuppdelning komme att begränsas, samt slutligen att av det till kommunala mellanskolor utgående anslaget endast ett visst maximibelopp finge utgå till parallellavdelningar. Såsom närmare framgår av riksdagens skrivelse nr 181 nämnda år, avlog riksdagen samtliga dessa yrkanden. Riksdagen framhöll bland annat, att en bestämmelse om att överstyrelsen skulle i varje särskilt fall pröva, huruvida en ny parallellavdelning finge inrättas eller icke, måste komma att medföra betydande praktiska svårigheter, särskilt med hänsyn till möjligheten att i tid anställa erforderliga lärarkrafter.

Vad därefter angår folkskoleväsendets utveckling genom inrättandet av nya skolor och nya lärarkrafter får överstyrelsen erinra därom, att denna utveckling

fortgår efter av statsmakterna fastställda riktlinjer, vilka äro så avvägda, att de å ena sidan kunna tillgodose de enskilda kommunernas behov av ett ändamålsenligt skolväsen och å andra sidan lämna garanti för att statens ekonomiska intressen kunna på tillbörligt sätt tillvaratagas. Sålunda kan statsbidrag icke utgå till någon nyinrättad lärartjänst utan att folkskolinspektören vitsordat tjänstens behövlighet. Den reala prövningen av tjänsternas behövlighet utövas huvudsakligen av vederbörande domkapitel i sammanhang med fastställande av reglementariska föreskrifter beträffande skolformerna inom distriktet. Härvid har domkapitlet att i enlighet med gällande författningar noga pröva varje särskilt fall, varvid hänsyn givetvis måste tagas även till behovet av erforderliga lärarkrafter. I de fall, då meningsskiljaktighet uppstår mellan skoldistriktet och de statliga myndigheterna, dragas i regeln ärenden av denna art i besvärsväg inför Kungl. Maj:t, som sålunda i sista hand fattar det avgörande beslutet.

Vidare får överstyrelsen erinra därom, att genom anordnande av skolskjutsar eller vidtagande av andra åtgärder indragning av överflödiga skolor och lärartjänster äger rum undan för undan, där så ske kan. Mera organiserade anordningar i sådant syfte kunna inom en snar framtid förväntas såsom en frukt av den av 1927 års riksdag begärda utredningen (skrivelse nr 296) rörande vilka åtgärder, som böra vidtagas för att bereda större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar, en utredning som för närvarande pågår inom skolöverstyrelsen.

Vad beträffar den av motionären framkastade tanken på en förändring av statsbidragsanslagets natur från förslagsanslag till ett fixerat anslag, som ej finge överskridas, synes denna del av motionen hava ett bestämt sammanhang med en vid årets riksdag inom andra kammaren väckt motion (nr 251) med yrkande bland annat, att det ordinarie förslagsanslaget till avlöning åt lärare vid folkskolor måtte förvandlas till anslag, som icke får överskridas, vilken motion, enligt vad överstyrelsen inhämtat, är föremål för behandling inom riksdagens statsutskott. Överstyrelsen finner sig i nu förevarande sammanhang icke böra närmare gå in på detta spörsmål i hela dess vidd och med alla dess konsekvenser. Endast ett par påpekanden synas erforderliga.

Om såsom ovan anförts riksdagen funnit vissa praktiska svårigheter vara avgörande, redan när det gällde ett förslag av så relativt begränsad räckvidd som att överstyrelsen skulle pröva, huruvida nya parallellavdelningar borde få inrättas vid kommunala mellanskolor, synes det ligga i öppen dag att så måste bli valet ännu mer beträffande den finansiella prövning, varom här är fråga. Handhavandet av ransoneringen av ett fixerat anslag av sådana dimensioner inom ett så vidlyftigt och mångskiftande förvaltningsområde som det svenska folkskoleväsendet måste uppenbarligen medföra praktiska svårigheter av oöverkomlig art. Det vill ock synas som måste den föreslagna anordningen med en fixering av anslaget omedelbarligen leda därtill, att riksdagen nödgades bestämma det maximerade anslaget till ett högre belopp, än vad som strängt taget kunde vara erforderligt. Säkerligen ville ingen taga på sitt ansvar den risken, att de enskilda kommunerna på grund av anslagets otillräcklighet icke kunde erhålla de bidrag, som de på grund av gällande bestämmelser ägde rätt att utfå. Visserligen anvisar motionären den utvägen, att vid anslagets otillräcklighet den centrala finansgranskningens uppgift skulle bli att bestämma, vilka krav som skulle anses mera och vilka mindre angelägna. Men det bleve uppenbarligen en vanskelig sak även för Kungl. Maj:t som väl i sista hand finge

bliva bestämmande i fråga om anslaget fördelning, att bevilja bidrag åt somliga kommuner men neka andra, när det t. ex. gäller lärarnas ålderstillägg eller bidrag till avlönande av sjukvikarier, för att nu blott nämna ett par av de löneposter, vilka äro svårast att på förhand exakt beräkna.

På grund av vad överstyrelsen sålunda anfört och med hänsyn därtill, att förhållandet mellan stat och kommun beträffande folkskolorna och de kommunala mellanskolorna samt liknande undervisningsanstalter, för så vitt detta förhållande är reglerat genom nu gällande statsbidragsbestämmelser, icke ur de synpunkter, beträffande vilka skolöverstyrelsen närmast torde hava att bedöma detta spörsmål, visat sig otillfredsställande, finner sig överstyrelsen icke böra tillstyrka den i motionen ifrågasatta utredningen.

Stockholm den 28 februari 1928.

AUG. FALK.

Sven Nylund.

Gustaf Redelius.

Till Riksdagens första kammars tillfälliga utskott nr 1.

Sedan Kungl. Maj:t i anledning av Eder skrivelse till vederbörande statsråd den 14 nästlidna februari därom gjorda framställning anbefallt kungl. statskontoret att avgiva och senast den 15 mars 1928 till Eder överlämna yttrande i anledning av väckt motion (nr 230) angående utredning av frågan om ordnande av förhållandet mellan stat och kommun beträffande folkskolorna och de kommunala mellanskolorna samt liknande undervisningsanstalter, får statskontoret i berörda fråga anföra följande.

Motionären har bland annat framhållit, att med nuvarande bestämmelser om statens och kommunernas förhållande till folkundervisningen statsbidrag till sagda undervisning utbetalas utan att riksdagen har någon möjlighet att kontrollera utgiftens behövlighet. I anledning härav vill statskontoret framhålla, att beslut, som medföra ökning av statens utgifter för berörda undervisning, alltid på ett eller annat sätt komma under statsmyndighets eller någon statsfunktionärs beprövande, och på så sätt bliva föremål för kontroll. Vad särskilt angår folkskolorna få statens folkskolinspektörer tillfälle att vid granskning av skolstyrelsernas rekvisitioner å statsbidrag till lärares avlönande utöva granskning i sådant avseende; och kunna de i sammanhang härmed vidtaga de åtgärder, som tilläventyrs må finnas erforderliga.

Därest med avseende å åtgärder, som medföra ökade kostnader för statsverket, större återhållsamhet än hittills visar sig önskelig, torde därför dylik kunna åstadkommas genom utfärdande av direktiv i sådant avseende för vederbörande myndigheter eller befattningshavare. Samma är förhållandet med åtgärder, som kunna komma att alltför hårt belasta kommunernas ekonomi.

I varje fall kan statskontoret icke stödja det av motionären framkastade förslaget att statens bidrag till folkundervisningen skulle bestridas av ett i riksstaten uppfört bestämt anslag, som av central myndighet fördelades mellan skoldistriktet eller skolorna. En sådan anordning måste nämligen anses oenom-

förbar med hänsyn till det utomordentligt stora antalet institutioner, som här är ifråga, och nödvändigheten av kännedom om undervisningsväsendets behov på varje ort för att kunna verkställa en rättvis fördelning av de begränsade medlen.

Då emellertid, såsom motionären framhållit, nu gällande föreskrifter angående förhållandet mellan staten och kommunerna med avseende å undervisningsväsendet äro i viss mån svävande och särskilt med avseende å de ekonomiska mellanhavandena större klarhet kan anses önskvärd, synes en utredning i det av motionären angivna syftet icke sakna betydelse. Statskontoret har därför intet att erinra mot att den begärda utredningen kommer till stånd.

I handläggningen av detta ärende hava, förutom undertecknade, deltagit statskommissarien friherre Leijonhufvud, t. f. statskommissarien kanslirådet Nissen samt statskommissarien Spilhammar.

Stockholm den 12 mars 1928.

PER SÖDERMARK.

Gustaf Alve.

Hjalmar Ryttermark.